

ANADOLU'DA ROMA EGEMENLİĞİ VE POMPEIUS'UN SİYASAL DÜZENLEMELERİ

Roma Cumhuriyeti'nin Doğu sınırlarını Fırat (Euphrates) ırmağına kadar uzatarak bütün Anadolu'yu egemenliği altına alma eğilimi, ilk kez M.Ö. 90'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu tarihte Sulla ile Parth kralı Arsakes'in elçisi Oroarzes (ya da Orobazus) Fırat Irmağı kıyısında bir araya gelmiş ve Roma Cumhuriyeti ile Parth Krallığı arasındaki sınırın Fırat ırmağı olduğunda sözlü olarak anlaşmışlardır¹. Görüşmenin yapılmış olduğu tarihte Roma'nın Anadolu'daki egemenliği yalnızca M.Ö. 133 yılında Pergamon Krallığı'nın yerine kurulmuş olan Asia Eyaleti ile sınırlıydı. Buna daha sonra Kilikia Trakheia (latincesi Cilicia Aspera= Dağlık Kilikia) ile Pamphylia arasında küçük bir alanı içine alan Kilikia Eyaleti ile M.Ö. 74 yılında kurulmuş olan Bithynia Eyaleti eklenmiştir. Diğer taraftan Roma Cumhuriyeti'nin bu süre içerisinde Anadolu'nun geriye kalan kesimlerinde sık sık kendisine bağlı krallar ya da hanedanlar bulmuş olduğu da bir gerçektir. Ancak M.Ö. 63 yılından önce, Sulla ile Oroarzes'in buluşmasında belirlenen Fırat Irmağına değin Anadolu'nun tamamı resmen Roma egemenliği altına alınmış değildir. Nitekim Pontus kralı VI. Mithridates'in (Eupator), Anadolu'daki son bağımsız (autonomos) hükümdar olduğunu belirten Velleius Paterculus (M.Ö.19-M.S.31) ile Romalıların Anadolu'daki egemenliğinin 42 yıllık bir savaşın (Mithridates Savaşları) sonunda kurulmuş olduğunu vurgulayan M.S. II. yüzyıl tarihçisi Appianos, bu noktaya dikkat çekmişlerdir². Appianos'a göre Mithridates Savaşları'nın sonunda Anadolu'nun güneydoğusundaki Suriye ve Filistin de dahil, Fırat ırmağının batısında kalan bütün Anadolu Roma'ya bağlanmış ya da ona vergi ödemişlerdir. Romalılara karşı 42 yıl hiç yılmadan savaşan VI. Mithridates'in Pontus Krallığı'nı ortadan kaldıran Pompeius'un bütün Anadolu'yu fiilen Roma egemenliği altına alan siyasal düzenlemelerine, M.Ö. 59 yılında çıkarılan *lex Vatinia* (Vatinia yasası) ile yasallık kazandırılmıştır³.

Doksan gün gibi kısa bir süre içerisinde Akdenizi korsanlardan temizleyen Pompeius'un, Anadolu'da yapmış olduğu düzenlemelerin ilki Kilikia Eyaleti'nde olmuştur. Kilikia, M.Ö. 97-6 ya da 93-2 yılından itibaren Roma egemenliği altına alınmıştır. Ancak bu tarihte Kilikia'daki Roma egemenliği küçük bir bölge ile sınırlıdır⁴.

¹ Plutarkhos, *Sulla*, 5; Livius, *Per*. 70; N.C. Debevoise, *A Political History of Parthia*, New York, 1968, s. 46 n. 67.

² Velleius Paterculus, II.40.1; Appianos, *Mith*. 118.

³ S. Mitchell, *Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor*, Oxford, 1993, s. 31.

⁴ Sulla'nın M.Ö. 97-6 ya da 93-2 yılında Kilikia Eyaleti'ne *praetor* olarak atanmış olduğu bir kayanaktan bilinmektedir. Ancak Sulla'nın Kilikia'yı bir Roma eyaleti olarak düzenlemiş olduğuna ilişkin hiç bir kayıt yoktur. Kilikia Eyaleti'nin kesin olarak bilinen ilk valisi Cn.

M.Ö. 80/79 yılında Kilikia Eyaleti valisi olarak görev yapmış olan Dolabella, Roma Cumhuriyeti'nin buradaki egemenliğini ilk genişleten vali olmuştur. Cicero, Dolabella'nın *legatus*'u olan Verres'in Lykia, Pamphylia, Pisidia ve Phrygia'nın tamamından hububat toplamış olduğunu kaydetmiştir⁵. Ancak Dolabella zamanında en azından Lykia'nın bağımsız bir birlik olduğu bilinmektedir⁶. M.Ö.78-74 yılları arasında valilik yapmış olan P. Servilius Isauricus zamanında Kilikia Eyaleti'nin sınırları ikinci kez genişletilmiştir. Eyalet valiliğine atanma nedeni korsanlara karşı savaşmak olan ve bu misyonunu başarıyla sonuçlandıran Isauricus, savaşı sırasında ele geçirmiş olduğu yerler ile iç kesimlerde Hellenizm etkisinden uzak, kabilesel yaşamın egemen olduğu Isauria ve Pisidia'ya seferler düzenleyerek, bu bölgeleri Kilikia Eyaleti sınırları içerisine katmıştır. Isauricus lakabını da Isauria kabilelerinin üstesinden gelerek, onların yaşadığı dağlık bölgeleri ele geçirmiş olması dolayısıyla almıştır⁷.

Isauricus, eyalette kalmış olduğu dört yıllık süre içerisinde Pamphylia, Isauria, Pisidia ve Lykaonia'yı Kilikia Eyaleti'ne katmıştır. Lucullus'un zamanında hala Kilikia Eyaleti içerisinde olan bu bölgeler⁸ muhtemelen Pompeius zamanında da eyalet sınırları içerisinde kalmıştır. Lykia'nın en azından Korykosos, Olympos, Phasalis ve Zeniketes'i içine alan kesimini eyalete eklemiştir⁹. Ayrıca Synnada (Şuhut) ve Apameia (Dinar) *dioikeses*'lerinin içinde bulunduğu güney Phrygia da en azından Pompeius'un zamanında Kilikia Eyaleti sınırları içinde kalmıştır. Zira M.Ö.80 yılında Kilikia Eyaleti sınırları içerisinde bulunan her iki *dioikesis*, M.Ö. 62 yılından önce Asia Eyaleti'ne bağlanmamışlardır¹⁰.

Isauricus, Kilikia Trakheia'yı ele geçirmek için hiçbir girişimde bulunmamıştır¹¹. Dahası Kilikia Trakheia ve Kilikia Pedias (Latincesi Cilicia Compestris=Ovalık Kilikia), Pompeius'tan önce hiçbir zaman Roma egemenliğine girmemiştir. VI. Mithridates'in Asia Eyaleti'ni istila etmiş olduğu tarihe kadar Suriye (Seleukos) Krallığı'na ait olan Kilikia Pedias, bu tarihte Armenia kralı Tigranes tarafından ele geçirilmiştir. M.Ö. 83 yılında imzalanan Dardanus antlaşmasından iki yıl sonra Dağlık Kilikia'yı da içine alacak kadar geniş bir bölgeyi ele geçirmiş olan

Cornelius Dolabella'dır. Konunun ayrıntıları ve kaynakça için bkz. D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of Third Century after Christ*, Princeton, 1950, c. 1, s.285 vd., c. 2, s. 1163-1166 n. 14-16. A.N. Sherwin-White, "Rome, Pamphylia and Cilicia", *JRS*, 66 (1976), s. 8 n. 35.

⁵ Cicero, *Verr.* I. 95. Ayrıca bkz. Sherwin-White, *a.g.m.*, s. 9 vd.

⁶ Strabon, XIV.3.1; A.H.M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford, 1937, s. 101. Magie, *a.g.e.*, c. 2, s. 1380 n. 32. O. Akşit, *Hellenistik ve Roma Devrinde Likya*, İstanbul, 1971, s. 91 vd.

⁷ Magie, *a.g.e.*, c. 1, s.288 vd. Servilius'un korsanlara karşı seferinin ayrıntıları için bk. H. A. Ormerod, "The Campaigns of Servilius Isauricus Against the Pirates", *JRS*, 12 (1922), s. 35 vd.

⁸ Sherwin-White, *a.g.m.*, s. 11.

⁹ B. Levick, *Roman Colonies in Southern Asia Minor*, Oxford, 1967, s. 22; Akşit, *a.g.e.*, s. 92.

¹⁰ Magie, *a.g.e.*, c. 2, s. 1166 n.15.

¹¹ Magie, *a.g.e.*, c. 1, s. 289.

Tigranes, Kilikia'nın bu kesimi ile Suriye'yi komutanlarından Magadates'in ynetimine bırakmıřtır¹². Tigranes, M.Ö. 68 yılında başehir Tigranokerta yakınlarda Romalı komutan Lucullus'a yenilince Torosların gneyinde ele geermiş olduğu bttm yerleri terk ederek anavatanı Armenia'ya geri çekilmiş ve komutanı Magadates de onu izleyerek Suriye ve Kilikia'yi bořaltmıřtır¹³. Nihayet Pompeius, M.Ö. 68/67 yılında son Suriye kralı Antiokhos Pius'u tahttan indirerek, Kilikia Trakheia ve Pedias'ı mevcut Kilikia Eyaleti'ne eklemiřtir¹⁴. Pompeius esir almış olduğu korsanları, Tigranes'in egemenliği sırasında nufusu azalmış olan Kilikia Trakheia kasabalarına ve daha nce iskanın bulunmadığı yerler ile Mallus, Adana, Epiphaneia¹⁵ ve muhtemelen Soli'ye yerleştirmiştir. Bunlardan Soli, kurucusundan dolayı Pompeiopolis adını almıřtır¹⁶.

Pompeius, Roma Cumhuriyeti'nin bttm Anadolu'ya egemen olmasını sağlayan btyk çaplı dzenlemelerini M.Ö. 63 yılında Amisos'a gelerek, VI. Mithridates'in Pontus Krallığı'nı ortadan kaldırdıktan sonra yapmıştır. Bu konuda en değerli antik kaynağımız olan Strabon'un tzerinde en çok tartışılan pasajına gbre¹⁷ VI. Mithridates'in Pontus Krallığı'nın son savaştan nceki sınırları, batıda Amastris'i (Amasra) içine alarak Herakleia Pontika (Karadeniz Ereğlisi) şehrine kadar, doğuda Kolkhis ve Armenia'ya kadar uzanan bttm kıyı kesimini, i kesimde Paphlagonia'nın bir kısmını kapsamıştır. Strabon aynı pasajında onun krallığının Pompeius tarafından nasıl paylaştırıldığını da kaydetmiştir. Buna gbre Pompeius, Pontus Krallığı'nın Armenia'ya doğru uzanan kısımlarını ve Kolkhis dolaylarını kendi tarafında çarpışmış olan htkmdarlara dağıtmış, geriye kalan kısımları Pontus Eyaleti yaparak M.Ö. 74 yılında Roma eyaleti yapılmış olan Bithynia'ya ekleyerek ikisinden bir tek eyalet meydana getirmiştir. Ayrıca Pompeius, Bithynia'ya eklemiş olduğu Pontus'u onbir *politeia*'ya (şehir sınırlarına) paylaştırmıştır. Pontus'un gneyindeki Galatia'yı Galat *tetrarkhes*'lerine devrederken, Bithynia -Pontus Eyaleti ile Galatia arasında kalan Paphlagonia'yı Pylaimenes soyundan gelenlere vermiştir.

¹² Strabon, XIII.5.1; Plutarkhos, *Luc.* 14 ; Appianos, *Syr.* 48 ve 69., *Mith.* 105. Ayrıca bkz. Magie, *a.g.e.*, c. 1, s. 296, c. 2, s. 1172 n. 35. Kilikia Trakheia'nın M.Ö. 80 yılında Romalılarla ele geirilmiş olduğu ve Servilius'un Kilikia Trakheia'nın bir kısmını ele geermiş olduğu iddaları için bk. Magie, *a.g.e.*, c. 2, s. 1165 n. 15 ve 1169 -70 n. 21.

¹³ Appianos, *Syr.* 49.

¹⁴ Appianos, *Mith.* 105 ve 108., *Syr.* 49-50. Kilikia Pedias'daki Mopsuesta, *era*'sını M.Ö. 68 yılından başlatan sikkeler basmıştır. Bk. F. Imhoof-Blumer, *Kleinasiatische Mnzten*. Wien. 1974, s. 478 vd. Ayrıca bk. Magie, *a.g.e.*, c. 1, s. 1178 n. 38.

¹⁵ Strabon, XIV.3.3; Appianos, *Mith.* 96. Korsanlardan bazıları Akhaia'daki Dyme'ye yerleştirilmiştir.

¹⁶ Strabon, XIII.3.3. ve XIII.5.8. Pompeiopolis, *era*'sını M.Ö.66 yılından başlatan sikkeler basmıştır. Bk. G.F. Hill, *Greek Coins of Lycaonia, Isauria and Cilicia* (A Catalogue of Greek Coins in British Museum), London, 1964, s. lxxiv ve 152. Pompeiopolis'i otonom bir şehir olarak kaydeden yazıt için bk. *IGRR*, III. 869.

¹⁷ Strabon, XII.3.1.

Strabon dışındaki antik kaynaklarımız, Pompeius'un yapmış olduğu düzenlemeler konusunda sayıca ve içerik olarak yetersizdir. Ancak Strabon da düzenlemelerin ayrıntılı ve açık bir tasnifini yapmış değildir. Örneğin, iki kez "Armenia'ya doğru/kadar", iki kez de "Kolkhis ve Küçük Armenia'ya kadar"¹⁸ tanımlamalarını yaparken, yeni eyaletin doğu sınırları konusunda bir belirsizliğin nedeni olmuştur. Ayrıca Pompeius'un tayin etmiş olduğu bağımlı krallar ve onların krallıklarının sınırları ve yeni eyalet Pontus'daki onbir şehrin (politeia) saptanması büyük ölçüde sorundur.

Strabon bir pasajında Pompeius'un Pontus'u Roma eyaleti yaptıktan sonra eyalet topraklarını onbir şehir arasında paylaşmış olduğunu belirtirken, onların hangi şehirler olduğunu saymamıştır. Öte yandan diğer pasajlarında yeri geldikçe bizzat Pompeius tarafından kurulmuş olan yedi şehrin adını açıkça kaydetmiştir. Bunlar, doğudan batıya doğru Nikopolis, Diospolis, Megalopolis, Magnopolis, Zela, Neapolis ve Pompeiopolis'tir¹⁹.

M.S. 150-235 yılları arasında yaşamış olan tarihçi Dio Cassius, Pompeius'un Roma'da kutladığı zafer töreni sırasında sekiz şehir kurduğunu söyleyerek öğündüğünü kaydetmiştir²⁰. Bu şehirlerden yedisi hiç kuşkusuz Strabon tarafından adları verilen yukarıda belirttiğimiz şehirlerdir. Ancak Sekizinci şehrin kesin kimliklenmesinin yapılabilmesini sağlayacak başka kaynağımız yoktur.

Pompeius'un kurmuş olduğu yedi şehirden Nikopolis dışındakilerin yeni eyaletin onbir *politeia*'sı içerisinde bulunduğundan kuşku duyulmamaktadır. Diospolis, Pontus'daki kraliyet merkezlerinden Kabeira'nın yerine kurulmuştur²¹. Bugünkü Niksar'da lokalize edilen Diospolis, Grek stilinde sikkeler basmıştır²². Lykos (Kelkit) ve Iris (Yeşil ırmak) ırmaklarının birleşme noktasına yakın bir yeri işgal etmiş olan Magnopolis, VI. Mithridates'in başşehri Eupatoria'nın yerine kurulmuştur²³. Megalopolis, bugünkü Sivas'da lokalize edilmiştir²⁴. Pompeius tarafından şehir yapılmış olduğu halde eski adını korumuş olan tek yerleşme Zela'dır. Önceden bir tapınak

¹⁸ Strabon, XII.3.1. "... Μέχρι Τιβαραναίων καὶ Ἀρμενίων..." "...Πρὸς Ἀρμενίαν.." ve "...Μέχρι Κολχίδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας...", XII.3.13. " Μέχρι Κολχίδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας...".

¹⁹ Strabon, XII.3.1 (onbir politeia), XII.3.3 (Magnopolis), XII.3.28 (Nikopolis), XII.3.31 (Diospolis), XII.3.37 (Zela ve Megalopolis), XII.3.38 (Nikopolis ve Neapolis), XII.3.40 (Pompeiopolis); Appianos, *Mith.* 105 (Nikopolis), 115 (Nikopolis ve Magnopolis); Dio Cassius, XXXVI.50.3 (Nikopolis).

²⁰ Dio Cassius, XXXVII.20.2; Appianos (*Mith.* 117), Pompeius'un Kappadokia'da sekiz , Kilikia ve Koele Syria'da yirmi şehir kurmuş olduğunu kaydetmiş, ancak Pontus'ta kurmuş olduğu şehirlerin sayısından söz etmemiştir.

²¹ Strabon, XII.3.30; Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 32 ve 82.

²² Head, *HN*, 503. Diospolis ve lokalizasyonu için ayrıca bk. Jones, *a.g.e.*, s. 170. Magie, *a.g.e.*, c. 2, s. 1071 n. 11; C. Marek, *Stadt, Ara und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord Galatia*, Tübingen, 1993, s. 33, 34, 38, 39.

²³ Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s.31 ve 82; Marek, *a.g.e.*, s. 31, 33-35, 39.

²⁴ Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 31 ve 93; Marek, *a.g.e.*, s. 31, 37-39.

devleti olan Zela, bugünkü Zile'de lokalize edilmiştir²⁵. Neapolis ve Pompeiopolis, yeni eyalet Pontus'un Paphlagonia kesiminde kurulmuştur. İki Phazemonitis bölgesindeki Phazemon adlı bir köyün yerini almış ve bugünkü Vezirköprü ilçesine (ya da yakınlarına) lokalize edilmiştir²⁶. İkincisi kuzey Paphlagonia'daki Amnias (Osakırmak) ırmağı üzerinde kurulmuştur. Bugünkü Taşköprü'de lokalize edilmiş olan Pompeiopolis, Pontus Eyaleti'nin adını kurucusu Pompeius'tan alan tek şehridir²⁷.

Nikopolis, Pompeius'un Dasteira yakınında VI. Mithridates'e karşı kazanmış olduğu son zaferinin anısına kurulmuştur. Yaralanan ve bu yüzden terhis edilen askerler (veterani) Nikopolis'e yerleştirilerek, burada bir Roma kolonisi oluşturulmuştur. Bugünkü Eskihisar (eski adı Pürtük) ile lokalize edilen Nikopolis'de bulunan bir yazıtta şehrin bir Roma kolonisi olduğu görülmektedir²⁸,

Nikopolis'in Strabon'un sözünü ettiği onbir şehir arasında yer alıp almadığı konusunda farklı görüşler vardır. Nikopolis'in Pontus'daki onbir şehir arasında yer almadığını savunanlar, Strabon'un onbir *politeia*'sını tamamlamak için Nikopolis'in yerine Herakleia'yı ya da Abonouteikhos'u önermişlerdir²⁹.

Strabon bir pasajında Herakleia'nın Bithynia ile birleştirilmiş olan Pontus Eyaleti'ne ait bir şehir olduğunu belirtmiştir³⁰. Ancak bu, Herakleia'nın Strabon'un sözünü ettiği onbir şehir içerisinde yer almış olduğunun kanıtı olamaz. Zira Herakleia, Pompeius tarafından ortadan kaldırılan VI. Mithridates'in Pontus Krallığı'nın hiç bir zaman bir parçası olmamıştır³¹. Abonouteikhos'un ise *era*'sını M.Ö. 64 yılında başlatan sikke basmış olması, Abonouteikhos'ta bir statü değişikliği olduğuna işaret etmektedir. Ancak Jones ve Magie'nin de belirttikleri gibi, Abonouteikhos Strabon tarafından 'küçük bir kasaba (=polikhnia)' olarak tanımlandığı için onbir *politeia* arasında yer almayacak kadar önemsiz bir yer olarak kalmıştır³².

Nikopolis, hiç kuşkusuz Küçük Armenia diye adlandırılan bölge içerisinde bulunmaktadır. Nitekim Nikopolis'in Pontus eyaletindeki onbir *politeia* içerisinde yer alıp almadığı konusundaki tartışmaların nedeni de budur. Zira daha önce sözünü ettiğimiz gibi Strabon, Pompeius'un tamamına el koyarak yeni siyasal ve idari

²⁵ Jones, *a.g.e.*, s. 155, 167 ve 170; Magie, *a.g.e.*, c. 2, s. 1232 n. 35; Marek, *a.g.e.*, s. 37-39.

²⁶ Magie, *a.g.e.*, c. 2, s. 1045 n. 20, 1067 n. 6 ve 1232 n. 35; Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 93 ve n. 129.

²⁷ Jones, *a.g.e.*, s. 166 vd.; Magie, *a.g.e.*, c. 2, s. 1232 n. 35; Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 31. Marek, *a.g.e.*, s. 9, 37-41.

²⁸ Dio Cassius, XXXVI. 50.3. Ayrıca bk. Magie, *gös. yer.*; Marek, *a.g.e.*, s. 37 vd., 43 n. 318.

²⁹ Nikopolis konusunda farklı görüşler ve kaynakça için bk. Jones, *a.g.e.*, s. 157 ve 420 n. 13; Magie, *a.g.e.*, c.2, s.1232 vd. n. 35 vd.; Mitchell, *a.g.e.*, c.1, s.31. Ayrıca Abonouteikhos ve Herakleia için bk. Marek, *a.g.e.*, s. 29, 33-37.

³⁰ XII.3.6.

³¹ Strabon, XII.3.1: Onbir şehir (*politeia*) , Pompeius'un el koyarak Roma eyaleti yapmış olduğu Pontus Krallığı toprakları içerisinde yer almıştır. XII.3.2: Krallar devrilince, Romalılar aynı sınırları korudular; Herakleia Pontus'a katıldı ve öteki kısımlar Bithynlere geçti.

³² Jones, *a.g.e.*, s. 422 n.20; Magie, *a.g.e.*, c. 2, s. 1232 n. 35.

düzenlemelere tabi tutmuş olduğu VI. Mithridates'in Pontus Krallığı'nın doğu sınırları konusunda iki kez "Armenia'ya doğru/kadar", iki kez de "Küçük Armenia'ya kadar" ifadelerine yer vermiştir³³. Dahası bu ifadelerinden birisinde Küçük Armenia'ya kadar yerlerin kral Deiotaros'a verilmiş olduğunu açıkça kaydetmiştir. Bir başka deyişle Küçük Armenia kral Deiotaros'a bırakılan krallığın sınırları içerisinde yer almamıştır³⁴ ki bu, M.S. IV. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Eutropius'un bize aktarmış olduklarıyla çelişmektedir. Eutropius'a göre Küçük Armenia, Mithridates Savaşları sırasında kral Deiotaros'a armağan edilmiştir³⁵. Bu durumda öyle görülüyor ki, Strabon'un çelişkili iki ifadesinden "Armenia'ya doğru/kadar" şeklinde olanını doğru kabul etmek uygundur. Bu halde Nikopolis ile birlikte Küçük Armenia'nın batısı Pontus Eyaleti'ne eklenirken geriye kalan kısımların Deiotaros'a bırakılmış olduğunu söyleyebiliriz ki, mevcut delillerin ışığında yapılabilecek en ekonomik yorum budur. Nikopolis'in *territorium*'u (şehir sınırları) Küçük Armenia olan Pontus eyaleti dışında bir Roma kolonisi olduğunu ya da kral Deiotaros'a bırakılmış olduğunu düşünmek için hiçbir neden yoktur. Öyle görülüyor ki Nikopolis, Strabon'un sözünü ettiği Pontus Eyaleti'nin onbir şehrinden (politeia) birisidir. Diğer dört şehir, Amastris (Amasra), Sinope (Sinop), Amisos (Samsun) ve Amaseia (Amasya) olmalıdır³⁶. Ancak Strabon'un Amaseia'lı olmasına ve diğer üç şehri bu nedenle iyi tanınmasına karşın, bu şehirlerin Pompeius tarafından yeniden kurulmuş olduğuna ilişkin hiç bir imada bulunmamış olduğu da bir gerçektir.

Amastris, Sinope, Amisos ve Amaseia, Pompeius'tan önce VI. Mithridates'in Pontus Krallığı sınırları içerisinde yer almıştır. İlk üçü Karadeniz'in önemli liman şehirleridir. Amaseia, VI. Mithridates'in ilk kraliyet başşehri olmuştur³⁷. Dahası M.Ö. I. yüzyılda yaşamış olan *Peri Herakleis*'in yazarı Memnon'dan Amaseia'nın M.Ö. 70 yılında polis (şehir) olduğunu biliyoruz³⁸. Amastris, Sinope ve Amisos, eski Grek kolonileri oldukları için şehir statüsüne önceden sahiptiler. Ancak bunlardan Sinope ve Amisos'un VI. Mithridates'in egemenliğine girdikten sonra özgürlüklerini kaybettikleri, daha sonra Lucullus'un onları otonom şehir ilan etmesiyle eski şehir statülerini yeniden kazandıkları Appianos tarafından kaydedilmiştir³⁹. Dolayısıyla bu dört şehrin mevcut şehir yönetimine Pompeius'un bir müdahalesi olmamıştır.

³³ Bk. n. 18.

³⁴ Strabon, XII.3.13.

³⁵ Eutropius, VI.14. 'Armeniam minorem Deiotaro , Galatia regi donavit, qui socius belli Mithridatici fuerat.' Ayrıca Cicero (*Philippica*, II,94 ve *De Divinatio*, II.37.79), Küçük Armenia'nın senato tarafından Deiotaros'a verilmiş olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bk. F.E. Adcock, "Lesser Armenia and Galatia after Pompeius Settlement of East", *JRS*, 27 (1937), s. 13 vd.

³⁶ Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 31 vd., 82. Marek, *a.g.e.*, s. 39.

³⁷ Magie, *a.g.e.*, c. 2, s. 1232 n. 35; Mitchell, *gös. yer.*

³⁸ Memnon, 38.9.

³⁹ Appianos, *Mith.* 83. Bu şehirlerin eski Grek kolonileri oldukları konusunda bk. R.Drews, "Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri", çev. Ö. Çapar, *D.T.C.F. Dergisi*, 26 (1991), s. 303-326.

Pompeius, Pontus Eyaleti'nde yeni şehirler kurarken, eski Pontus Krallığı'nın tamamında etkin bin kontrol sağlamayı amaçlamıştır. VI. Mithridates'in ülkesini yönetmede önemli rolleri bulunan kaleleri tahrip ederek kullanılmaz hale getirmesinin nedeni de budur⁴⁰. Aynı amaçla şehir merkezlerini, şehir yönetimine bırakmış olduğu ek topraklarla genişletmiş ve böylece şehirler birbirleriyle sınırdaş yapılarak⁴¹, şehir yönetiminden bağımsız kabilesel örgütlenmelerin ortaya çıkması önlenmek istenmiştir. Diğer taraftan Pompeius'un kurmuş olduğu şehirlerden beşinin, yani Nikopolis, Diospolis, Magnopolis, Neapolis ve Pompeiopolis'in Bithynia'yı Armenia'ya bağlayan büyük ticaret yolu üzerinde yer almış oldukları görülmektedir ki bu, yeni kurulan şehirlerin rasgele yerlerden değil, stratejik noktalar dikkate alınarak seçilmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı şekilde Zela ve Megalopolis de Karadeniz kıyısını takip ederek, Amaseia üzerinden yukarı Halys (Kızılırmak) vadisine ve dağlar üzerinden aşarak Tomisa'da (Kuşsarayı) Fırat'a (Euphrates) ulaşan yol üzerinde yer almışlardır⁴².

Pompeius, VI. Mithridates'in Pontus Krallığı üzerinde kurmuş olduğu eyalet topraklarından geriye kalan kısımları ve Roma eyaletleri dışında Anadolu'da ele geçirmiş olduğu diğer yerleri Roma Cumhuriyeti'nin emirlerine boyun eğmeye hazır yerli hükümdarlar ve krallar arasında paylaşmıştır. Bunlardan birisi Pontus Eyaleti sınırları içerisinde kalmış olan Komana tapınak devletidir. Pompeius, savaşlar sırasında Romalılar tarafına geçmiş olan Pontus'lu Arkhelaos'a Pontus'un kutsal bölgesi ve Tanrıça Ma'nın tapınağının bulunduğu Komana Pontike'nin başrahipliğini vermiştir⁴³.

Pompeius'un yerli hükümdarlara bırakarak bağımlı krallık yapılımasını uygun gördüğü bir diğer bölge Paphlagonia'dır. Paphlago'ya, Pylaemenes soyundan gelen iki hükümdarın, yani Attalos ve Pylaemenes'in yönetimine bırakılmıştır⁴⁴. Ancak onların krallığının sınırları Paphlagonia'nın tamamını kapsamamıştır⁴⁵. Attalos ve Pylaemenes, merkezde eski kraliyet şehri Gangra (Çankırı) olmak üzere Bithynia -Pontus Eyaleti ile Galatia arasında küçük bir ülkeye hükmetmişlerdir. Daha önce sözünü ettiğimiz gibi Pompeius'un Pompeiopolis ve Neapolis şehirlerini kurarak, onları Pontus Eyaleti'ne katmasıyla⁴⁶, Paphlagonia Krallığı'nın Karadeniz kıyısı ile bağlantısı kesilmiştir.

Paphlagonia'nın güneyindeki Galatia, M.Ö. III. yüzyılın ilk çeyreğinden beri üç Galat boyunun, yani Tolistoboglar, Trokmeler ve Tektosagların yurdu ve bu Galat boylarının her biri dört *tetrarkhes* tarafından yönetilmiştir⁴⁷. Pontus kralı VI.

⁴⁰ Kaleler konusunda bk. Strabon, XII.3.31; 3.38-39.

⁴¹ Jones, *a.g.e.*, s. 159. Mitchell, *a.g.e.*, s. 32.

⁴² D. Winfield, "The Northern Routes Across Anatolia", *AS*, 27 (1977), s. 154 vd.

⁴³ Appianos, *Mith.* 114.

⁴⁴ Strabon (XII. 3.1), Paphlagonia'nın Pylaemenes soyundan gelenlere verildiğini belirtirken, Appianos'a göre (*Mith.* 114) yalnızca Attalos'a, Eutropius'a göre (VI. 14) Attalos ve Pylaemenes'e verilmiştir.

⁴⁵ Strabon ,XII.3.1 ve 3.9.

⁴⁶ Bkz. n. 26 ve 27.

⁴⁷ Strabon, XII.5.1.

Mithridates, M.Ö. 86 yılında Galat tetrarkhes'lerinin çoğunu katletmiştir⁴⁸. Bu nedenle Pompeius, Galatia'da yapmış olduğu düzenlemelerde zorlanmamıştır. Galatia'yı hâlâ yaşamakta olan dört *tetrarkhes*'e paylaşmıştır. Bunlardan birisi Tolistobogların *tetrarkhes*'i Deiotaros, ikincisi Trokmelerin *tetrarkhes*'i Brogitaros⁴⁹, diğerleri Tektosagların *tetrarkhes*'leri Kastor Tarkondarios (ya da Saokondarios) ve Domneclaos (ya da Domnilaios) idi⁵⁰.

Pompeius, Deiotaros ve Brogitaros'u yalnızca mensubu oldukları boyların, yani Tolistoboglar ve Trokmelerin *tetrarkhes*'leri olarak atamakla kalmamış, aynı zamanda onlara 'kral' ünvanı vererek⁵¹ krallık sınırlarını ek toprak bağışlarıyla genişletmiştir. Pompeius tarafından kral olarak atanmış olan Deiotaros'un Tolistobogların ülkesinin tamamına sahip olduğunu Strabon'dan biliyoruz. Strabon'a göre Deiotaros, Pompeius tarafından Tolistobogların kralı olarak atanmıştır⁵². Buna karşın ne Deiotaros'un, ne de Pompeius tarafından atanan diğer Galat kökenli kral Brogitaros'un, mensubu oldukları boyların adlarını taşıyan bir krallığa hükmetmiş olduklarını söyleyebiliriz. Bir başka ifadeyle bir "Tolistobog Krallığı"ndan ya da "Trokme Krallığı"ndan söz edilemez. Deiotaros ve Brogitaros, yalnızca kendilerine verilen ülkelerin kralı olmuşlardır. Bu nedenle "Deiotaros'un Krallığı" ve "Brogitaros'un Krallığı" tanımlamalarını kullanmak teknik olarak daha doğrudur. Eutropius'ta Deiotaros'un Galatia kralı olarak anılması⁵³, büyük olasılıkla M.Ö. I. Yüzyılın ikinci yarısındaki Galatia ile ilgilidir. Bu nedenle Pompeius'un zamanında bir "Galatia Krallığı"ndan da kesinlikle söz edilemez.

Deiotaros'un krallığının bir parçasını oluşturan Tolistobogların ülkesinde Tabanlıoğlu kalesinde lokalize edilen Peion ve Karalar'da lokalize edilen Blucion olmak üzere iki kraliyet merkezi vardır. Deiotaros, Peion'da kraliyet sarayına sahiptir. Blucion'da ise hazinelerini saklamıştır⁵⁴. Deiotaros'un krallığının ikinci parçası Amisos'un batısında Kızılırmak'ın denize döküldüğü yerdeki verimli bölge Gazelonitis'tir⁵⁵. Üçüncüsü Amisos şehir sınırlarının doğusundan itibaren Pharnakeia (Giresun) bölgesi ile Kolkhis ve Küçük Armenia 'ya kadar Trapezos'u (Trabzon) içine

⁴⁸ Appianos, *Mith.* 46 ve 58. Brandis, "Galatia", *RE*, VII (1910), 531 ve 548 (katliam tarihi M.Ö.60). F. Lequenne, *Galatlar*, (çev. S. Albek), Ankara, 1991, s.113 vd. (katliam tarihi M.Ö. 87). Magie, *a.g.e.*, c. 1, s. 226. Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 31.

⁴⁹ Strabon, XII.3.1; XII.3.13(Deiotaros). Appianos, *Mith.* 114 (Deiotaros).

⁵⁰ Magie, *a.g.e.*, c. II, s. 1236 vd. n. 40.

⁵¹ Strabon, XII.3.13 (Deiotaros). Pompeius'un Brogitaros'a "kral" ünvanını vermiş olduğu antik kaynaklarca kaydedilmemiştir. Ancak Bragitaros'un "kral" ünvanıyla sikkeler bastırmış olduğu bilinmektedir. Bk. W. Wroth, *Greek Coins of Galatia, Cappadocia and Syria* (A Catalogue of Greek Coins in British Museum), London, 1964, s. xvii. Ayrıca bk. Adcock., *a.g.m.*, s. 14 vd.; Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 33 n. 74.

⁵² Strabon, XII.3.13.

⁵³ Bkz. n. 35.

⁵⁴ S. Mitchell, "Blucium and Peium: The Galatian Forts of King Deiotarus", *AS*, 24 (1974), s. 61-75.

⁵⁵ Strabon, XII.3.13.

alan kesimdir⁵⁶. Dördüncüsü daha önce sözünü ettiğimiz gibi, Küçük Armenia'dır. Ancak Küçük Armenia'nın Nikopolis'i içine alan batı kesimi Deiotaros'un krallığına değil, Pontus Eyaleti'ne bırakılmıştır⁵⁷.

Brogitaros'un krallığı Trokmelerin ülkesi ile Mithridatium kalesini (Kerkenes kale) içine almıştır. Bugünkü Büyük Nefes Köy ile lokalize edilen Tavium, Trokmelerin en önemli kalesidir⁵⁸. Mithridation'un doğu Galatia'yı Küçük Armenia'ya birleştirmek amacıyla Brogitaros'a verildiği, dolayısıyla Küçük Armenia'nın Brogitaros'un krallığına bırakılmış olduğu savını doğrulayacak hiçbir delil yoktur⁵⁹. Dahası Pompeius, Mithridation'un doğusunda Megalopolis şehrini kurmuştur. Mithridation'un Brogitaros'a verilmesiyle, onun krallığı doğu yönünde Megalopolis'in sınırdaş olacak şekilde en fazla Karanitis bölgesini içine almıştır⁶⁰.

Brogitaros'un krallığı kuzeyden Zela, Amaseia ve Paphlagonia Krallığı ile komşu olmuştur. Doğu sınırı Kappadokia ile belirlenmiş, batı sınırını belirleyen Halys (Kızılırmak), aynı zamanda Tektosagların ülkesinin doğu sınırını oluşturmuştur. Daha önce sözünü ettiğimiz gibi Pompeius, Tektosagların yönetimini, Kastor Tarkondarios ve Domnekleios adında iki kardeşe bırakmıştır⁶¹. Onlar, Deiotaros ve Brogitaros gibi 'kral' ünvanıyla onore edilmiş değillerdir. Bu nedenle ülkeleri, geleneksel sınırlarını

⁵⁶ Bkz. s. 4.

⁵⁷ Strabon, XII.5.2.

⁵⁷ Strabon, XII.5.2.

⁵⁸ Eutropius, VI.14. Jones'e göre (a.g.e., s. 422 n. 20), Küçük Armenia Pompeius tarafından bir kaç hükümdara verilmiştir. Küçük Armenia ve Mithridatium konusunda ayrıca bk. Adcock, *a.g.m.*, s. 11-16; Magie, *a.g.e.*, c. 2, s. 1237-8; Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 33 n. 74.

⁵⁸ Megalopolis'in Küçük Armenia ile sınırdaş olduğu Strabon (XII.3.37) tarafından kaydedilmiştir. Karanitis için bk. Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 33 n. 73.

⁵⁸ Bk. n.50.

⁵⁸ Deiotaros, M.Ö. 47 yılında Tektosagların *tetrarkhes*'i olan damadı Kastor Tarkondarios'u Gorbeus kalesinde öldürmüştür. Bk. Strabon, XII.5.3. Kalenin lokalizasyonu için bk. Magie, *a.g.e.*, c. 2, s. 1236vd. n. 40 ve 1276 n. 60 (Beynam ile); Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 37 n. 122.

⁵⁸ Eutropius, VI.14. Jones'e göre (a.g.e., s. 422 n. 20), Küçük Armenia Pompeius tarafından bir kaç hükümdara verilmiştir. Küçük Armenia ve Mithridatium konusunda ayrıca bk. Adcock, *a.g.m.*, s. 11-16; Magie, *a.g.e.*, c. 2, s. 1237-8; Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 33 n. 74.

⁵⁸ Megalopolis'in Küçük Armenia ile sınırdaş olduğu Strabon (XII.3.37) tarafından kaydedilmiştir. Karanitis için bk. Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 33 n. 73.

⁵⁹ Eutropius, VI.14. Jones'e göre (a.g.e., s. 422 n. 20), Küçük Armenia Pompeius tarafından bir kaç hükümdara verilmiştir. Küçük Armenia ve Mithridatium konusunda ayrıca bk. Adcock, *a.g.m.*, s. 11-16; Magie, *a.g.e.*, c. 2, s. 1237-8; Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 33 n. 74.

⁶⁰ Megalopolis'in Küçük Armenia ile sınırdaş olduğu Strabon (XII.3.37) tarafından kaydedilmiştir. Karanitis için bk. Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 33 n. 73.

⁶¹ Bk. n.50.

korumuştur. Kastor ve Domnekleios, kendilerine bırakılan bu ülkeyi Ankyra (Ankara) ve Gorbeus (Oğulbey) kalelerinden yönetmişlerdir⁶².

Deiotaros ve Brogitaros'un krallıkları ile Tektosagların ülkelerinin güney sınırları hakkında kesin bir yargıda bulunmak güçtür. Zira Pompeius'un bu yönde nasıl bir düzenleme yapmış olduğuna antik yazarlarca değinilmemiştir. Ancak Pompeius'tan önceki dönemlere ilişkin bilgiler, az da olsa fikir vericidir. Plinius'dan anlaşıldığı kadarıyla M.Ö. II. yüzyılda sınırlarını güney yönünde genişletmek isteyen Tektosaglar, Lykaonia'nın büyük bir kısmına hakim olmuşlar ve bu bölgeyi bir *tetrarkhia* yapmışlardır⁶³. Ptolemaios'un Tuz Gölü'nün batısındaki bölge için 'ek toprak' anlamına gelen '*proseilemmene*' kelimesini kullanmış olması, büyük bir olasılıkla Tektosagların Lykaonia'daki *tetrarkhia*'sını kastetmektedir⁶⁴. Ayrıca M.Ö. II. yüzyılın ortalarına doğru Galatlar, Synnada'da ve Amblada'ya kadar Pisidia içlerinde görülmüşlerdir⁶⁵. M.Ö. 73 yılında Kilikia'ya kadar inen VI. Mithridates'in komutanlarından Eumakhos'u, buradan Deiotaros kovmuştur⁶⁶. Bu bilgiler, Pompeius tarafından Galat kökenli krallara bırakılmış olan ülkelerin güneyden ve güneybatıdan Kilikia ve Asia eyaletleriyle sınırdış olduklarının ötesinde bir sonuca varmamıza imkan tanımaz. Çünkü M.Ö. II. ve I. yüzyıllarda Galatların nüfuzunun görülmüş olduğu bu bölgeler, Pompeius zamanında yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi büyük olasılıkla Kilikia Eyaleti sınırları içerisinde kalmıştır⁶⁷. Diğer taraftan Galat kökenli hükümdarlara geleneksel sınırlarının ötesinde en azından Lykaonia içlerine ve Pisidia'ya kadar geniş bir alanın bırakılmış olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim daha sonraki yıllarda Galatların bu yöndeki sınırları giderek genişlemiştir. M.Ö. I. yüzyılın ikinci yarısında hüküm sürmüş olan son Galatia kralı Amyntas'a önce Lykaonia, Pisidia ve Isauria verilmiş, daha sonra onun ölümünden önce Galatia Krallığı'nın sınırları Pamphylia'nın bir kısmını içine alacak şekilde Akdenize dayanmıştır⁶⁸.

Pompeius tarafından bağımlı kral olarak atanmış olan diğer yerli hükümdarlardan birisi Derbe'li Antipater, diğeri Kappadokia'lı Ariobarzanes'tir. Antipater'e Kilikia Eyaleti ile Kappadokia Krallığı arasında, Pamphylia'nın kuzeyindeki Lykaonia yerleşmeleri Derbe (Kerti Höyük) ve Laranda'yı (Karaman) içine alan küçük bir ülke

⁶² Deiotaros, M.Ö. 47 yılında Tektosagların *tetrarkhes*'i olan damadı Kastor Tarkondarios'u Gorbeus kalesinde öldürmüştür. Bk. Strabon, XII.5.3. Kalenin lokalizasyonu için bk. Magie, *a.g.e.*, c. 2, s. 1236 vd. n. 40 ve 1276 n. 60 (Beynam ile); Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 37 n. 122.

⁶³ Plinius, *NH*, 5.75.

⁶⁴ Ptolemaios, V.4.10. Ayrıca bk. Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 55.

⁶⁵ Polybios, XXIX.22;XXX.1; Livius, XLV.19.3; Diodoros, XXXIII.34. Ayrıca bk. Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 25.

⁶⁶ Appianos, *Mith*. 75.

⁶⁷ Bk. s. 2.

⁶⁸ Magie, *a.g.e.*, c. 1, s. 433; R. Syme, "Galatia and Pamphylia under Augustus: The Governorship of Piso, Quirinus Silvanus", *Klio*, 2 (1934), s.123 vd. Levick, *a.g.e.*, s. 25. Galatia Krallığı'nın sınırlarının Akdenize dayandığını kanıtlayan sikkeler için bk. S. Atlan, "Side'de Basılan Amyntas Sikkeleri", *Belleten*, 156 (1975), s. 580 vd.

bırakılmıştır⁶⁹. Pompeius, Mithridates Savaşları sırasında en fazla zarar görmüş olan Kappadokia kralı Ariobarzanes'i ek topraklar vererek ödüllendirmiştir. Ariobarzanes'in Kappadokia Krallığı, Kappadokia'nın yanısıra, Fırat ırmağının doğusundaki Sophane ve Gordyene ile Hierapolis Kastabala (Kazmacılar Köyü) ve Lykaonia'nın doğusundaki Kilikia kapılarını tutan Kybira (Karaburun) civarını içine almıştır⁷⁰.

Pompeius, Roma Cumhuriyeti'nin Anadolu'daki egemenliğini, Doğu'dan gelecek tehlikelere, özellikle de Parthlara karşı sağlama almak için Fırat ırmağının doğusunda da siyasal düzenlemeler yapmıştır. Burada ele geçirmiş olduğu ülkeleri bağımlı krallıklar yaparak, bu krallıkların başına kendisine sadık ya da gelecekte Roma'ya bağılı olacak krallar atanmıştır. Bunlardan birisi, Aristarkhos adında bir hükümdara verilen Kolkhis Krallığı'dır⁷¹. Armenia'da Tigranes'in önceden Roma'ya karşı olmasına rağmen, sonradan Pompeius'a teslim olması, onun bu ülkenin kralı olarak kalmasını sağlamıştır⁷². Ancak Tigranes'in Armenia Krallığı, yalnızca Büyük Armenia ile sınırlı kalmıştır. Bu bağımlı krallıklardan üçüncüsü ise Urfa ve civarında yer alan Osraene Krallığı, dördüncüsü Kommagene (Samsat) Krallığı'dır. Syria ve Kappadokia arasında bulunan ve önceden Syria Krallığı'na bağımlı olan Kommagene'ye I. Antiokhos kral olarak atanmıştır⁷³.

Mehmet Ali Kaya

⁶⁹ Magie, *a.g.e.*, c. 2, s. 1313; Mitchell, *a.g.e.*, c. 1, s. 32.

⁷⁰ Appianos, *Miht.* 105. Kısa bir süre sonra oğlu II. Ariobarzanes, Kappadokia kralı olmuştur. Mitchell, *gös. yer.*

⁷¹ Appianos, *Mith.* 114; Eutropius, VI.14; Head, *HN*, 496.

⁷² Magie, *a.g.e.*, c. 1, s. 358 vd.

⁷³ Magie, *a.g.e.*, c. 1, s. 360 vd., c. 2, s. 1228 ve 1239.